

Ekebergparken, landskap og demokrati

KARSTEN JØRGENSEN

Ekebergparken i Oslo er en privat finansiert skulpturpark etablert på et kommunalt eid friområde. Etableringen samt vedlikehold av parken de neste femti årene er i sin helhet betalt av et fond eid og etablert av finansmannen og investoren Christian Ringnes. Parken åpnet 26. september 2013 etter en lang periode med organisert motstand mot realisering av planene. Ett av flere strids-temaer som landskapsarkitektene for parken ble involvert i, var behandlingen av restene av et monumentalt trappeanlegg fra andre verdenskrig som var en del av en æreskirkegård for falne tyske soldater og offiserer.

Da denne kirkegården ble bygget i 1940, var hagearkitektfirmaet Norske Hager involvert. Ved krigens slutt ble medlemmer av kunstnerorganisasjoner som var akklaget for å ha samarbeidet med tyskerne, straffet i de såkalte "æresrettssakene". Norsk Hagearkitektlag gjennomførte en slik prosess i månedene etter frigjøringen i mai 1945. Den førte til at hagearkitektene fra Norske hager ble ekskludert av foreningen.

Både byggingen av æreskirkegården i 1940 og etableringen av Ekebergparken i 2013 tematiserer forholdet mellom landskap og demokrati, og viser hvordan landskap i endring lett blir en arena for interessekonflikter. I det følgende drøftes disse to eksemplene på landskapsarkitekters arbeid i lys av demokratiske verdier som lik tilgang til velferdsgoder, åpne beslutningsprosesser og brukermedvirkning.

Landskapsarkitekturens tilknytning til folkeparkbevegelsen

Profesjonen landskapsarkitektur er knyttet til en tradisjon for etablering av offentlige parker. På 1700-tallet begynte en del hagearkitekter å endre fokus fra anlegg av private hager for en pengesterk elite til utforming av såkalte spasérganger eller parker for både arbeidere og borgerskap i de raskt voksende byene. Slik bidro de til etablering av "det offentlige rom". Utviklingen ble beskrevet av den tysk-danske Christian Cay Lorentz Hirschfeld, professor i kunsthistorie og filosofi ved Universitetet i Kiel. I verket *Theorie der Gartenkunst* fra 1779–85 viser han til slike parker i blant annet Wien, Paris, London og Frankfurt. Helt i tråd med opplysningstidens ånd presenterte Hirschfeld i dette verket et "program" for hvordan slike "Volksgärten" burde bli fast inventar i alle

Ill. 1. Ekebergparken byr på en storslagen utsikt over Oslofjorden. Her er det omstridte trappeanlegget sett ovenfra. Hovedtrekkene til det gamle anlegget er gjenskapt i nye materialer, og supplert med solide benker mellom de to trappeløpene. Foto: Bjørbekk & Lindheim AS

byer av en viss størrelse. Viktige ingredienser i programmet var at det skulle legges til rette for at folk fra alle sosiale lag skulle få anledning til naturlig omgang med hverandre. Parken skulle også gi vanlige borgere kontakt med naturen og bidra til at alle fikk oppleve kunst, for eksempel i form av nasjonale minnesmerker. En vellykket park ville på denne måten, ifølge Hirschfeld, bidra til større toleranse, bedre helse og et mer nasjonalt sinnelag.¹

Også i Oslo slo ideene rot og materialiserte seg blant annet gjennom etableringen av folkeparken på Bygdøy i 1837.² Utover på 1800-tallet ble det bygget slike parker i de fleste byer i Europa og etter hvert også i USA. For hagearkitektene utgjorde planlegging av offentlige parker en stadig mer sentral oppgave. Etterhvert titulerte flere av profesjonens utøvere seg som landskapsarkitekter. Blant de første som tok i bruk denne tittelen var Frederick Law Olmsted og Cavert Vaux. De stod for utformingen av Central Park på Manhattan i New York i 1859. Navneendringen henger sammen med et skifte i profesjonens fokus fra private hager til offentlige parker og landskap.³ Landskapsarkitekturen kan således sies å ha et engasjement for demokratiske verdier og velferd for alle som et av sine fundament. Som vi skal se, kan dette utgangspunktet bli utfordret. For eksempel er det grunn til å spørre hvordan dette prinsippet iverksettes dersom man arbeider for et totalitært regime.

Også på Ekeberg i Oslo ble det etablert en folkepark. Fra 1889 kjøpte Oslo kommune Ekebergskogen, og tidlig på 1900-tallet ble det etablert en folkepark med spaserveier og utsiktsplasser, helt i Hirschfelds ånd. Under andre verdenskrig var store deler av området minelagt og utilgjengelig, og etter krigen grodde det igjen med krattskog.

Den nye Ekebergparken: kapitalsterk oppdragsgiver og folkelig motstand

Initiativet til etableringen av en ny skulpturpark på Ekeberg kom fra eiendomsinvestoren Christian Ringnes. Han kjøpte Ekebergrestauranten i 2003 etter at tidligere eier hadde gått konkurs. Restaurantdriften hadde stanset i 1997, og etter det hadde bygningen ligget brakk. I 2002 ble restaurantbygningen fredet som et kulturminne av Riksantikvaren. I 2004, kort tid etter at Ringnes hadde kjøpt eiendommen, og rehabiliteringen av restauranten var i full gang, kontaktet han landskapsarkitekt Tone Lindheim i firmaet Bjørbekk og Lindheim for å få laget en mulighetsstudie for etablering av en skulpturpark i området rundt restauranten. I 2006 la han fram planene for Oslo kommune. Ringnes ønsket å gi en gave til Oslos innbyggere, en skulpturpark som kunne måle seg med både Bobolihagen i Firenze og Vigelandsparken på Frogner. Oslo kommune vedtok samme år å utrede mulighetene for en slik park. Det ble besluttet å lage et forslag til reguleringsplan i 2009, og planen ble endelig godkjent i Oslo bystyre i 2011. Oslo kommune stilte

en rekke betingelser for realisering av prosjektet, både i forbindelse med bevaring av kulturminner, naturverdier, kunstfaglige vurderinger, juridiske spørsmål med videre.

III. 2. Fra Ekebergparken. Til høyre i bildet ses inngangen til Skyspace av James Turell. Foto: Bjørbekk & Lindheim AS

Da planene for parken ble kjent, utløste det umiddelbart en lang rekke kritiske kommentarer. Kritikken rettet seg først og fremst mot at en privat investor skulle få en så sterk innflytelse over et offentlig område, et område som til og med er en del Oslos bynære natur. Etter hvert samlet mange av kritikerne seg i en egen organisasjon. I april 2010 etablerte de "Folkeaksjonen for bevaring av Ekebergskogen" og opprettet et eget nettsted der de publiserte kritiske innlegg. Det har også vært demonstrasjoner både på Ekeberg og ved Oslo Rådhus. En underskriftkampanje mot parken samlet flere tusen underskrifter. Naturvernforbundet og Norsk Ornitologisk Forening har også kritisert planene, og hevdet at Oslo kommune har tatt for lett på vernehensynene. En del av kritikken ble rettet mot kunstverkene som i Ringnes hadde valgt ut, og som han ønsket skulle representere "en hyllest til kvinnen". Motstanden mot denne kunstpolitisk svært

ukorrekte posisjonen ble mindre etter at det ble etablert et kunstfaglig utvalg med høy kompetanse som fikk ansvaret for utvelgelsen av kunstverk. Det ble bestemt at det var kommunen som skulle gjøre det endelige utvalget av kunstverk som skal utplasseres i parken, etter innstilling fra det kunstfaglige utvalget med blant annet representanter fra Norsk Billedhoggerforening.⁴

Likevel har høyt profilerte samfunnsdebattanter og kunstanmeldere forsøkt å stoppe realiseringen gjennom sine innlegg i pressen. 16. januar 2013 publiserte VG et åpent brev til regjeringen med et krav om at utbyggingen ble stoppet umiddelbart. En av begrunnelsene var at parkinitiativet ikke var godt demokratisk forankret.⁵ Brevet var signert 22 professorer ved blant annet Universitetet i Oslo, mange av dem svært kjente personer i norsk samfunnsdebatt.⁶ Regjeringen ville imidlertid ikke gripe inn, og kommunen lot byggeprosessen fortsette, på tross av denne og andre protestaksjoner. Alle høringsuttalelser var vurdert, en klage til Fylkesmannen

III. 3. Fra Ekebergparken. En rekke arkeologiske funn er markert og løftet fram langs stien gjennom parken. Ved benken står en QR kode som kan skannes for å få fram informasjon om skipsetningen til venstre. Foto: Bjørbekk & Lindheim AS

fikk ikke medhold, og det var et bredt politisk flertall i Oslo Bystyre for parken. Etter en lang periode med krass kritikk av planene, ble den nye skulpturparken åpnet 26. september 2013.

Landskapsarkitektkontoret Bjørbekk og Lindheim, som hadde levert den første mulighetsstudien, ble også valgt ut av Oslo kommune til å utarbeide underlaget til reguleringsplanen, samt reguleringsplan og detaljplan for parken. Kontoret har således vært med på utviklingen av prosjektet helt fra starten. Selv om det kan ha vært en belastning å stå i den mediestormen som planene medførte, har landskapsarkitektene aldri vært i tvil om de stod på riktig side i konflikten.⁷ På tross av den folkelige motstanden mot prosjektet hevder de at de opplevde at de har arbeidet på oppdrag for Oslo kommune til beste for hele byens befolkning, og at prosessen har fulgt demokratiske spilleregler: Motstanderne har fått komme til orde med sin kritikk i alle kanaler, og det er ikke påpekt formelle feil i planprosessen. Ordfører i Oslo, Fabian Stang, takket dessuten kritikerne av parken i sin tale ved åpningen av parken og sa at "Denne parken har blitt vesentlig bedre som følge av kritikken".⁸

Ett av stedene som skapte mye debatt, var det nevnte trappeanlegget bygget av nazistene under andre verdenskrig. Kritikere av anlegget fryktet blant annet at stedet skulle bli et valfartssted for nynazister, og mente det burde fjernes eller få en helt ny utforming. Byantikvaren i Oslo påla imidlertid utbyggeren å behandle trappeanlegget som et kulturminne fra krigens dager.⁹ Landskapsarkitektene ønsket å bygge en helt ny trapp – eller legge "et nytt historisk lag oppå de gamle".¹⁰ I dette tilfellet var landskapsarkitektenes syn sammenfallende med kritikernes, men her måtte de til slutt akseptere pålegget fra de antikvariske myndighetene.

Det meste av kritikken mot skulpturparken har imidlertid stilnet og stemningen har endret seg markant etter at parken åpnet. Prosjektet har blitt nominert til Oslo Bys Arkitekturpris 2014, og det har fått mange svært positive omtaler både i fagpressen og dagspressen. Erling Dokk Holm skriver i Arkitektur N at

Den overordnede strategien som Bjørbekk & Lindheim har arbeidet etter, har gitt et ytterst skånsomt resultat. De har foretatt en estetisk og funksjonell oppgradering av de eksisterende gangveiene og stiene, og det uten å falle for fristelsen til å estetisere ved bruk av ekspressive materialer eller høylytte tiltak. [...] Det er enkelt å konstatere at landskapsarkitekturen har lyktes i å gjøre mest mulig og samtidig vises minst mulig.¹¹

Folkeaksjonen for bevaring av Ekebergskogen har opprettholdt sin nettside, men siste innlegg har blitt over et år gammelt,¹² og enkelte kritiske artikler av profilerte skribenter ser ut til å ha blitt

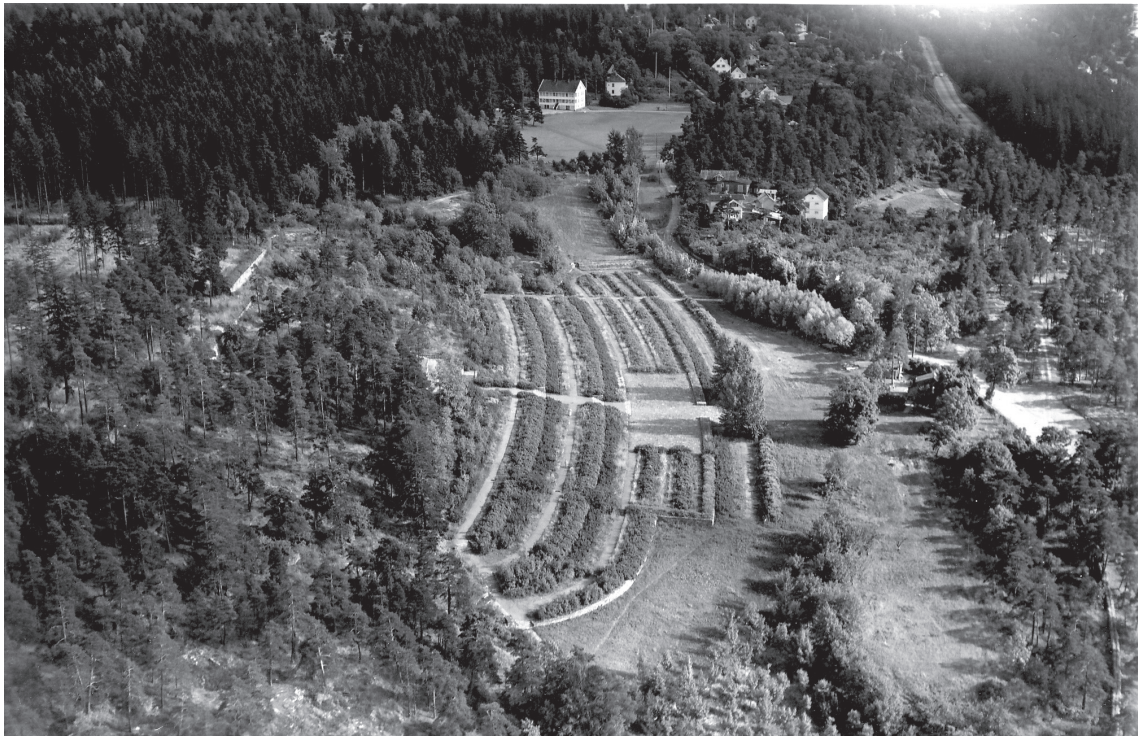
slettet eller gjort utilgjengelige på nettet.¹³ Så langt kan denne historien konkluderes med at landskapsarkitektene som valgte å trosse den "folkelige motstanden" og jobbe for "kapitalkreftene" representert ved Christian Ringnes, etterhvert har høstet stor anerkjennelse for sine valg. Ikke minst er det blitt synlig at etableringen av parken har tilført hele byens befolkning et vakert område som tidligere var lite tilgjengelig for andre enn en håndfull naboer. I tillegg tilbyr parken en samling av internasjonalt anerkjent kunstverk, noe som bidrar til at besøkende får oppleve mer enn utsikt og natur.

Det paradoksale er at en representant for kapitalkreftene, som gjennom en gave søkte innflytelse over utviklingen av et offentlig friluftsområde, og dermed utfordret den norske tradisjonen for hva en privat investor kan gjøre på et offentlige område,¹⁴ nå i ettertid høster bred anerkjennelse for initiativet. Også landskapsarkitektene som formet prosjektet, har erfart utfordringene med dette paradokset. Prosjektets forankring i folkeparktradisjonen, både geografisk, historisk og tematisk, har trolig bidratt til at de har følt seg på trygg grunn.

Krigskirkegården på Ekeberg

Det ligger en annen historie om landskapsarkitektur og skjebnesvangre valg i Ekebergparken: Etter det tyske angrepet på Norge i april 1940 fikk okkupasjonsmakten umiddelbart behov for en gravplass som kunne brukes til å begrave soldater og offiserer som mistet livet i krigshandlingene. Landskapsarkitektfirmaet Norske Hager ble engasjert til å prosjektere anlegget som ble kalt "Æreskirkegården" på Ekeberg. Ferdig utbygd hadde den plass til ca. 3000 graver, og var den da største gravplassen i landet.

Det var stor motstand mot plasseringen av kirkegården i det historisk viktige friluftsområdet på Ekeberg. Blant annet forsøkte Oslo kommune å få den lagt utenfor byen, på steder som Huseby, Sogn eller Grefsen.¹⁵ Men overfor den tyske okkupasjonsmakten var det ikke stort norske myndigheter kunne gjøre for å hindre at kirkegården ble bygget der nazistene ville. Området ble annektert, noen hus måtte rives og arbeidet med å anlegge gravplassen startet umiddelbart. Det må ha vært ganske hektisk da landskapsarkitektene i Norske Hager prosjekterte anlegget for den tyske okkupasjonsmakten i april og mai 1940. Etableringen må ha gått nærmest parallelt med planleggingen, for allerede i slutten av mai 1940 fant de første begravelser sted. Kirkegården ble utviklet videre utover i krigsårene, blant annet med en monumental trapp og en appellplass, og det synes klart at firmaet Norske Hager fortsatte å jobbe med prosjektet i alle fall fram til 1943.¹⁶

III. 4. Æreskirkegården på Ekeberg. Flybilde fra september 1952, et år før gravene ble flyttet til Alfaset og kirkegården ble rehabilitert som park. Trappeanlegget er delvis skjult bak trærne til venstre for midten. Foto: Rolf Ingelsrud/Widerøe's Flyveselskap, Oslo Byarkiv.

Det finnes svært få studier av norsk landskapsarkitektur under krigen 1940–1945. Leder av Parkvesenet i Oslo fra 1916 til 1948, Marius Røhne, publiserte *Oslo kommunale parker og grønnanlegg 1810–1948* i 1967. Her beskriver han en rekke tiltak som Parkvesenet gjennomførte under krigen for å motstå den nazistiske innflytelse så mye som mulig. Umiddelbart etter angrepet på Norge i april 1940 besluttet Oslo bystyre å utnytte alle tilgjengelige kommunale eiendommer for matproduksjon for å møte den forventede matmangel. Parker ble omgjort til grønnsakhager med kål og poteter. I tillegg ble mange parker brukt som byggeplasser for de tyske brakkene. På slutten av krigen beklager Røhne tapet av "den etablerte parkkultur som hadde brakt så mye glede og håp" under "dette triste kapittel i Parkvesenets historie". Han nevner spesielt "byggingen av krigskirkegården på Ekeberg [...] som uten sammenligning var det verste av alle de brutale og hensynsløse overgrep [mot Oslos grønnanlegg] foretatt i løpet av denne tiden."¹⁷ Røhne reiser ingen kritikk mot norske landskapsarkitekters arbeid under krigen, tvert imot roser han den gode nasjonale holdning som ble utvist av representanter for yrkesgruppen.

I landssvikoppgjøret etter krigen ble nordmenn som hadde jobbet for tyskerne straffet, vanligvis med fengsel, bot eller, for de som arbeidet i det offentlige, tap av stilling. Den skjensel og sosiale eksklusjon som fulgte etter en slik straff, ble av de det gjaldt ofte opplevd som verre enn den juridiske straffen. I tillegg til det juridiske oppgjøret hadde en rekke kunstnerorganisasjoner sine egne prosesser, som kunne føre til "æresdommer", i form av eksklusjon fra organisasjonene og boikott i kulturlivet. I boken *Men viktigst er æren* fra 2013 analyserer Dag Solhjell og Hans Fredrik Dahl prosessene som ble ført ved æresdomstolene i flere av kunstnerorganisasjonene. Her sier de:

Kunstnerne ble ansett som personer som i kraft av sin kunst utøvet stor innflytelse over sinnene, og som derfor hadde både stor myndighet og stort ansvar. De representerte det nasjonale på en særlig følsom måte, og deres svik mot det nasjonale ble sett som særlig alvorlig, et angrep på den nasjonale ære.¹⁸

Norsk Hagearkitektlag (NHL) gjennomførte en slik prosess kort etter fredsslutningen. Foreningen hadde 47 medlemmer ved slutten av krigen. Fem av disse medlemmer ble suspendert på grunn av mistanke om samarbeid med tyske myndigheter. To av dem var eierne av firmaet Norske Hager, Harald Hindhamar og Ellef Grobstok. Ifølge protokollen fra det første årsmøtet etter krigen, den 22. juni 1945, sa formannen i NHL, Johan Kristensen, om de to eierne av Norske Hager:

Vi har ikke papirer i saken, men vi vet de har drevet stort for tyskerne. Hindhamar uttalte i en samtale med Kristensen nylig at Æreskirkegården hadde de tatt på bestilling fra tyskerne, via Aker Parkvesen. Utover i 1940–41 ble de pålagt en rekke arbeider, men siden har de prøvd å unndra seg.¹⁹

De tre øvrige som ble suspendert, ble ekskludert fra foreningen senere samme år. Protokollene fra medlemsmøter vitner om lange og opphetede diskusjoner. Saken om de to eierne av Norske Hager blir imidlertid knapt nevnt i noen av referatene fra de påfølgende møtene, og noen avgjørelse om utestengelse er ikke referert. Prosessen var nok en påkjenning for alle parter. Kanskje valgte Hindhamar og Grobstok å melde seg ut av foreningen selv, for å unngå eksklusjon?

Landskapsarkitektene i Norske Hager må ha visst at det var kontroversielt å ta oppdraget med å jobbe for tyskerne denne første krigsvåren. Det kan være ulike forklaringer på hvorfor de likevel valgte å gjøre det. For det første kan det tenkes at de ble "pålagt" å gjøre jobben.²⁰ For det andre kan Hindhamar og Grobstok og ha tenkt pragmatisk. Selv om det var krig, måtte

hverdagen gå videre. Norske Hager var ett av få firma som hadde kapasitet til å ta på seg et så stort oppdrag. Begge to hadde planlagt og bygget flere kirkegårder tidligere, og firmaet hadde et godt renommé. For det tredje kan den fremtredende posisjonen landskapsarkitekturen hadde i Nazi-Tyskland ha virket smigrende for medlemmer av den norske faggruppen som på denne tiden stadig måtte kjempe for å bli anerkjent på linje med for eksempel arkitektene.²¹

Det er ikke så viktig å finne den endelige forklaringen her. Men prinsippet er viktig: hvordan man motvirker at en demokratisk fundert profesjon som landskapsarkitektur blir misbrukt i udemokratiske prosesser. Det kan synes som en styrking av det etiske fundament for landskapsarkitekturen, innen profesjonen selv, kan være nødvendig for å bidra til at demokratiske verdier kan fremmes gjennom landskapsarkitektur.

Etiske rammer for landskapsarkitektur

Ian Thompson (2002) har undersøkt landskapsarkitekters holdninger til verdispørsmål gjennom en rekke dybdeintervjuer. Han har drøftet resultatene han fant sett i forhold til etisk teori.²² Han viser at de intervjuede landskapsarkitektene følte seg forpliktet først og fremst i forhold til tre sett med verdier: landskapets økologiske bærekraft, sosial bærekraft i form av lik tilgang på velferdsgoder, og estetiske verdier. Dette kan tyde på at de demokratiske ideene som lå bak etableringen av folkeparkene fremdeles har betydning for landskapsarkitekters valg. Likevel er det grunn til å være på vakt i forhold til et faglige tunnelsyn som lett kan oppstå når man jobber med en prestisjefyllt oppgave. Stilt overfor altfor mektige oppdragsgivere stilles dømmekraften på prøve, og det kan være lett å trå feil. Den nye Ekebergparken kan ses som et eksempel på et prosjekt som krever et høyt refleksjonsnivå. Oslo kommune og Bjørbekk og Lindheim har håndtert situasjonen og resultatet har høstet bred anerkjennelse. Det er imidlertid ikke klart i hvilken grad oppdragsgiveren Oslo kommune eller konsulenten Bjørbekk og Lindheim har vært pådrivere i den demokratiske prosessen, eller om de har blitt presset til større grad av åpenhet og medvirkning. Gro Sandkjær Hanssen fra NIBR har sett på prosessen med Ekebergparken og mener medvirkningen fra befolkningen var lav – slik den vanligvis er i slike saker. Hun mener at reaksjonene som kom fram i mediene ”tvang politikerne til å bli mer bevisst sin egen rolle i denne type landskapsendringer i det offentlige rom”.²³

I en sammenheng hvor landskapsarkitekter blir involvert i samfunnsoppgaver på tvers av eller utenfor demokratiske arenaer, slik tilfellet var i det nasjonalsosialistiske Tyskland fra 1933 til 1945, kan det være enda vanskeligere å holde fast ved sitt faglige verdisyn.²⁴ I slike

tilfeller kan det være av stor betydning å ha solide kunnskaper om fagets etiske utfordringer og dilemmaer. En klar og eksplisitt holdning fra yrkesorganisasjonen kan også være viktig.

Etiske rammer for landskapsarkitektur er formelt regulert gjennom Norske Landskapsarkitekters Forenings "Etiske regler". Her sies det imidlertid lite eller ingen ting om landskapsarkitektenes samfunnsansvar. Det nærmeste man kommer noe som kan minne om landskapsarkitektenes forpliktelser overfor samfunnet står i paragrafene om forholdet til oppdragsgiver. Her føres en form for sirkelargumentasjon:

Landskapsarkitekter skal sette sine faglige kunnskaper og erfaringer inn på en best mulig løsning av oppgavene de påtar seg. De skal tjene sin oppdragsgivers interesser så langt disse ikke kommer i konflikt med de etiske regler.²⁵

De øvrige punktene om forholdet til oppdragsgiver handler om å sikre en rimelig godtgjørelse for det utførte arbeidet. Formelt stilles det altså svært beskjedne krav, og formulering av noe samfunnsoppdrag leter man forgjeves etter i disse reglene. Om landskapsarkitektene i Norske Hager hadde valgt annerledes i 1940 dersom NHL hadde hatt tydeligere etiske regler, er vanskelig å si – og det er også usikkert om det ville hatt noen betydning for utviklingen i Ekebergparken i vår egen samtid.

Utdanningsinstitusjonene står overfor en utfordring med å legge et solid grunnlag for en yrkesetikk for landskapsarkitekter. Begrepet landskap er i endring – i politikk så vel som i akademiske disipliner – fra en fremherskende forståelse av landskapet som et visuelt fenomen (utsikt), til en bredere og mer kompleks definisjon av landskap som område slik det oppfattes av de som forholder seg til det. Denne oppfatningen tillegger brukerne av et landskap større vekt. Den Europeiske Landskapskonvensjonen som trådte i kraft i 2004, støtter opp under denne forståelsen av landskap²⁶: "Landskap' betyr et område, slik folk oppfatter det, hvis særpreg er et resultat av påvirkningen fra og samspillet mellom naturlige og/eller menneskelige faktorer." Når landskap defineres på denne måten, får det betydning for landskapsarkitekters arbeid. Definisjonen etablerer landskapet som en romlig arena for interessekonflikter, og dermed som et konseptuelt rom for demokratiske prosesser.²⁷

Ekebergparken som eksempel på etiske utfordringer i ulike kontekster

Det stilles store krav til landskapsarkitekters evner til å lese og tolke både landskapet og sammenhengene deres arbeid skal settes inn i. Landskapet og forståelsen av det er i evig forandring, og en løsning som fungerer bra ett sted og til én tid, vil kanskje være

ubrukelig i en annen, liknende sammenheng. Alle som opplever Ekebergparken vil ha ulike perspektiver og ulike fortellinger knyttet til parken og dermed være i ulike landskap. Landskapsarkitekter bør ha en følsomhet overfor de ulike landskap som kan oppleves på et sted, men også overfor den politiske konteksten de går inn i.

Som de to eksemplene i denne artikkelen viser, kan forståelsen eller mangelen på forståelse av den politiske konteksten landskapsarkitekter arbeider i, resultere i at deres verk i ettertid kan høste bred anerkjennelse i det ene tilfelle og karakteriseres som et brutalt og hensynsløst overgrep i det andre.

Kontekstens betydning er demonstrert i ett av hovedverkene i Ekebergparken: James Turells verk *Skyspace: the color beneath*.²⁸ En dør leder inn under bakken til et sirkulært rom. Gjennom en åpning i taket ser man himmelen over. Taket og veggene rundt denne åpningen blir belyst i et skiftende fargespill. Man sitter og ser opp mot himmelen, mens fargene omkring åpningen stadig endres. Når fargen omkring åpningen blir rødlig, endrer himmelen farge; den ser grønn ut. Med en mer intens rødfarge rundt åpningen blir himmelen sterkt grønn. Så endres lyset mot blått. Himmelen endres igjen: det som like før var en grønn flate, som man kunne få inntrykk av at lå som et lokk over åpningen, blir til en oransje omvendt kuppel som senker seg ned gjennom åpningen. Fargene skifter igjen, og man begynner å tvile på egne sanser: Med forstanden vet man at himmelen knapt endrer farge, den er mørk blå eller gråhvit avhengig av om det er et skydekke eller ikke, men øynene forteller noe annet. Himmelen antar helt forskjellige farger etter hvert som konteksten skifter. Man vil være villig til å skrive under på at himmelen er gul som en sitron i det ene øyeblikket, og like sikkert hevde at den er rød eller grønn i det neste.

Den virkeligheten vi erfarer er kanskje mer farget av konteksten enn vi liker å tenke. Erfaringen i kunstverket *Skyspace* representerer ikke noe etisk problem: vi vet vi blir manipulert, ja, vi har oppsøkt dette verket nettopp for å oppleve denne optiske illusjonen. Men hva med andre situasjoner, hvor vi kanskje er like skrår sikre på vår egen dømmekraft? Hvor oppmerksomme er vi da på kontekstens betydning? James Turell sier: "Vi er med på å skape denne verden som vi lever i, men vi er uvitende om hvordan vi gjør det eller til og med at vi gjør det".²⁹

Kilder

- Fredriksen, Bjørn-Anders og Karsten Jørgensen, "Folkepark og kongsgård", *Arkitektur N* 6/ 2008, 44–53
- Gröning, Gert og Joachim Wolschke-Bulmahn, *Die Liebe zur Landschaft*. München: Minerva 1987
- Gröning, Gert, "Teutonic Myth, Rubble, and Recovery. Landscape Architecture in Germany". I: Marc Treib (red.), *The Architecture of Landscape, 1940–1960*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press 2002, s. 120–153
- Hermant, Jost, "Rousseau, Goethe, Humboldt: Their Influence on Later Advocates of the Nature Garden". I: Joachim Wolschke-Bulmahn (red.), *Nature and Ideology*, Washington D.C.: Dumbarton Oaks, 1997
- Holm, Erling Dokk, "Skulpturer, skog og en mesen", *Arkitektur N* 1/2014, 70–77
- Røhne, Marius, *Oslo kommunale parker og grønnanlegg 1810–1948*. Oslo: Myhres papirindustri 1967
- Solhjell, Dag og Hans Fredrik Dahl, *Men viktigst er æren. Oppgjøret blant kunstnerne etter 1945*, Oslo: Pax 2013
- Syvertsen, Bjørn H., "Den tyske krigskirkegården på Alfaset", Årbok. *Groruddalen Historielag* 2006, url: <http://www.sondreaker.no/sondreaker.no/artikkel/artikkel-2006-02.html> (lesedato oktober 2014)
- Thompson, Ian, *Ecology, Community and delight*, London: Routledge 2002

Noter

- 1 Hirschfelds verk er en svært omfattende gjennomgang av hagekunstens historie, og kapitlet om folkeparkene finnes i femte bok, syvende avsnitt, del 1. Analysen av hvordan folkeparken kunne bidra til både folkehelse, et mer demokratisk og nasjonalt sinnelag, finnes i Hermant 1997.
- 2 Se Fredriksen og Jørgensen 2008, s. 44–53.
- 3 Olmsted planla et stort antall offentlige parker i USA og var også en aktiv bidragsyter i forbindelse med etableringen av nasjonalparker som Yosemite Valley og Niagara Falls.
- 4 Se <http://www.billedkunstmag.no/node/2243> (lesedato januar 2015).
- 5 I brevet hevdes det at: "Denne saken er et graverende eksempel på underminering av demokratiske og faglige prosesser." Det er i ettertid knapt påvist noen feil i demokratiske prosesser, og ingen av underskriverne ser ut til å ha fulgt opp saken videre.
- 6 Se http://pluss.vg.no/2013/01/16/1089/1089_20323770 (lesedato januar 2015).
- 7 Personlig meddelelse, Tone Lindheim (januar 2015).
- 8 Se <http://www.noblad.no/nyheter-nordstrands-blad/folkefest-pa-ekeberg-1.8087795> (lesedato januar 2015).
- 9 Byantikvar Janne Wilberg sa da denne saken kom opp at: "Når man skal ta vare på resten av historien i det området kulturparken skal favne, mener byantikvaren det er unaturlig å kutte ut andre verdenskrig." Byantikvaren var her på linje med en senere oppfordring fra Riksantikvaren og Klima- og Miljøministeren. I en pressemelding fra januar 2015 ber de to alle norske kommuner om å registrere og formidle kulturminner fra andre verdenskrig. Se <http://www.riksantikvaren.no/Aktuelt/Nyheter/Vil-registrere-krigens-kulturminner> (lesedato januar 2015) og <http://www.nrk.no/ostlandssendingen/klager-pa-oppussing-av-nazi-trapp-1.10921560> (lesedato januar 2015).
- 10 "(...) vi ser ingen gode grunner for å restaurere dette gamle, monumentale tyskeranlegget tilbake til fordums 'prakt'. Vi foreslår at forvitringsprosessen kan få lov til å fortsette og at et nytt lag legges oppå det gamle". Landskapsarkitekt Tone Lindheim, *Vårt land* 26. februar 2013.
- 11 Holm 2014, 70–77.
- 12 "Ekebergparken er åpnet, kampen fortsetter". <http://folkeaksjonen.wordpress.com/2013/10/01/ekebergparken-er-apnet-kampen-fortsetter/> (lesedato oktober 2014).
- 13 Det finnes for eksempel henvisninger til en artikkel av Lotte Sandberg, kunstkritiker i *Aftenposten*, fra 12. mai 2011: "Ekebergåsen som overgrepspark" i en rekke publikasjoner, bl.a. i *Aftenposten* 16. mai 2011: <http://www.aftenposten.no/meninger/debatt/Kjor-inn-bronsedamene-6280220.html> (lesedato oktober 2014), men Sandbergs artikkel er fjernet.
- 14 Som Erling Dokk Holm skriver: "Men kritikerne, uansett hvor krakilske og ubalanserte de har vært, har ett poeng: skogen blir mer kultivert og mindre vill av at Ringnes sine skulpturer nå har invadert området. At noen ikke liker det, må være helt legitimt. At de støtter seg på et ureflektert perspektiv på hva som er autentisk natur og hva som ikke er det, fjerner ikke argumentets verdi. Kritikken kan sees som en motstand mot å gjøre dette offentlige området tilgjengelig for stadig flere, og en aksjon for å la det gro igjen og slik bli stadig mer 'natur' ". Holm 2014, s. 74.
- 15 "Ekeberg Kirgskirkegård" Wikipedia, http://no.wikipedia.org/wiki/Ekeberg_krigskirkeg%C3%A5rd (lesedato januar 2015).
- 16 Bl.a. finnes en plan over Æreskirkegården hvor eksisterende trær er registrert med høyde, diameter og artsbestemmelser i Aker kommunearkiv, Riksarkivet. Planen er signert "Norske Hager, Oslo, 30.1.1943".
- 17 Røhne 1967, s. 160.
- 18 Solhjell og Dahl 2013, s. 15.

- 19 NLAs Arkiv: Årsmelding 1944–45 Norsk Hagearkitektlag. Ulike versjoner av referatet fra årsmøtet er tvetydige med hensyn til hvorvidt de to ble ekskludert fra foreningen, eller om de bare ble suspendert mens undersøkelsene pågikk. Referatet finnes i tre utgaver, ett hvor det står at alle fem ble ekskludert, en rettet kopi av dette referatet hvor dette er strøket ut og en tilføyelse sier at de to ble suspendert, og et tredje referat fra samme møte som er nesten identisk med det første, men som sier at tre ble ekskludert, mens Hindhamar og Grobstok ble suspendert. Uttalelsen fra Hindhamar, som refereres i protokollen, stemmer dårlig med dokumenter fra Aker Kommunearchiv, se note 16.
- 20 Historiker Bjørn Syvertsen antyder dette når han sier at Norske Hager ble "instruert" til å utføre prosjektet. Syvertsen 2006, <http://www.sondreaker.no/sondreaker.no/artikkel/artikkel-2006-02.html> (lesedato oktober 2014).
- 21 Da nazistene kom til makten i Tyskland i 1933, ble det etablert en egen stilling som "rikslandskapsarkitekt", som fikk stor innflytelse på flere samfunnsområder, bl.a. over byggingen av de nye motorveiene. Etterhvert ble det utarbeidet retningslinjer og planer for en "germanifisering" av landskapet, som ble satt ut i livet da Polen ble okkupert i 1939. Landskapsarkitektens stilling i Nazi-Tyskland er bl.a. beskrevet i Gröning 2002.
- 22 Thompson 2002.
- 23 I et foredrag på NLAs høstkonferanse "Landscape and Democracy" på Norges miljø- og biovitenskapelige universitet (NMBU) i oktober 2014. Se: http://www.arkitektnytt.no/landskap-og-demokrati?utm_source=twitterfeed&utm_medium=linkedin+company+page&utm_term=AN+nyheter&utm_content=Arkitekturnyheter (lesedato september 2015).
- 24 Eksempler på hvordan landskapsarkitekter bidro faglig i nazistenes tjeneste er grundig dokumentert i Gröning og Wolschke-Bulmahn 1987.
- 25 Norske Landskapsarkitekters Forenings nettsider, Vedtekter og regler. Vedtatt på NLAs årsmøte 1987, med endringer på årsmøte 1989 og 1997. <http://www.landskapsarkitektur.no/nla/vedtekter-og-regler>
- 26 Se <https://www.regjeringen.no/nb/tema/plan-bygg-og-eiendom/plan--og-bygningsloven/plan/internasjonalt-plansamarbeid/landskapskonvensjonen/id410080/> (lesedato januar 2015).
- 27 I 2014 ble Senter for landskapsdemokrati etablert ved Institutt for landskapsplanlegging; Norges miljø- og biovitenskapelige universitet. Senteret skal være en plattform for forskning og undervisning knyttet til landskapet som arena for demokratiske prosesser. Se <http://www.nmbu.no/en/about-nmbu/faculties/samvit/departments/ilp/clad> (lesedato januar 2015).
- 28 James Turrell har laget ca. 20 versjoner av dette kunstverket som finnes i museer og skulpturparker over hele verden. Verket i Oslo er bygget sammen med et såkalt "Ganzfeld" – et rom med skiftende belysning som gir andre typer optiske illusjoner, for eksempel knyttet til avstandsbedømmelse, basert på et skiftende fargespill.
- 29 "We're part of creating this world in which we live, but we're unaware of how we do it or even that we do that." <http://www.ekebergparken.com/kunst/james-turrell/> (lesedato desember 2014).